

ROMA DÜNYASINDA DİPLOMASİ (YAKLAŞIK M.Ö. 500-M.S. 235)*

Brian CAMPBELL**

Çeviren: Recep ÖZMAN***

Bu çalışma, Romalıların imparatorluk kurarken öncelikli olarak İtalya'daki diğer rakip topluluklarla, daha sonra ise yabancı halklarla olan ilişkilerinin yönetiminde diplomasinin önemli bir yere sahip olduğu fikrini inşa etmeye çalışmaktadır. Romalılar, diplomatik yöntemin evriminde önemli olan, anlaşmalara saygı, iyi niyet, denklik, şahsî ilişki, resmi toplantı ve protokol gibi ilkeleri ihtivâ eden kendilerine özgü bir diplomasi prosedürü geliştirdiler. Bununla birlikte, istediklerini savaşmadan elde etmelerini sağlayan, güçlü ordularından dolayı saldırgan bir diplomatik yöntem kullandılar.

Grek tarihçi Polybius, Romalıların yöntemleri hakkındaki meşhur bir genellemesinde şöyle der: “Romalılar bütün girişimlerinde güce güvenirlir ve yerine getirmek zorunda oldukları bir göreve sahip olduklarını addederler.”¹ Askeri liderlik bilgileri, taktikler, savaş hileleri ve ordu örgütlenmesine dâir pekçok verinin bulunduğu, Roma döneminden diplomatik yöntem ile alakalı olup bize kalmış bulunan herhangi bir önemli anlaşma yoktur. Günümüzde Romalılarla diplomasi arasında kolaylıkla ilişki kurulamamakta ve yakın zamanlarda hazırlanmış olan antik çağlar diplomasisi hakkındaki bir çalışmalar derlemesi, Roma dönemini bütünüyle ihmal etmektedir.² Gerçekten de, Harold Nicolson, Romalıların örnek alınacak nitelikte bir diplomatik yöntem yaratma

* Brian Campbell, “Diplomacy in the Roman World (c. 500 BC-AD 235),” *Diplomacy & Statecraft*, C. 12, No. 1 (Mart 2001), ss. 1-22.

** Belfast Queen Üniversitesi. Metni okuyan ve incelikli tavsiyelerde bulunan Prens Edward Island Üniversitesi'nden Dr. David Buck'a olan minnettarlığını belirtmek isterim.

*** Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Tarih Bölümü.

¹ 1.37.7.

² E. Olshausen ve H. Biller, *Antike Diplomatie* (Darmstadt, 1979).

konusunda başarısız olduklarını savunmuştur: “ustalığın kusurundan dolayı... karşılıklı mütakâbiliyet temelinde müzâkere etmekten ziyâde, isteklerini dayatmaya çalışmışlardır.”³

Romalı yazarlar bu duruma üstünkörü bir şekilde birkaç dayanak sunarlar. Şair Virgil, zirvedeki imparatorluğun özgüven meziyetini, Tanrıların kralını şöyle konuşturarak özetler: “Bu insanlara sınırsız güç verdim.” Diğer insanlar sanatlarda ya da astronomi üzerinde uzmanlaşırken, Romalıların görevi milletleri yönetmek ve insanoğluna, ezilmiş (yani boyun eğenleri) korumaları ve mağrur (yani direnenler) ile mücadele etmeleri anlamına gelen barış alışkanlığını öğretmektir.⁴ Yine de, bu en azından bir yeteneği, ikisinin arasında ayırım yapmaya dönük muhtemel bir arzuyu onaylar. M.S. II. yüzyılda, (iyi niyetle fikir beyan etmek üzere imparatorun yer aldığı toplantıya gelen bir adamın öldürülmesi hakkında) diplomasi ile ilgili modern bir ders kitabında bulunabilecek bir düşünce üreten kişi herşeyden önce Romalı bir senatördü:

*“Yalvaran kimsenin adil bir şekilde cezalandırılmak yerine zarar görmeden bırakılması, Romalıların şöhreti için çok daha iyidir; çünkü bu gibi durumlarda, eylemin sebebi belirsizdir, kamusal gözlem altında olan yalnızca işin kendisidir. Ayrıca bir kişiden intikam almak ve onu kendine düşman etmekteyse, bir zararı yok saymak ve uluslararası kamuoyunu kendi tarafında tutmak çok daha iyidir.”*⁵

Ayrıca Romalılar, ezici askeri gücün, uygun hale getirildiğinde barış koşullarını koruma aracı olabileceğinin farkındaydılar. M.S. IV. yüzyılda yazsa da daha eski dönemlerden kalma bilgi ve görüşlerin bir karışımını sunan Vegetius, askerlik ilmi ile ilgili okuma kitabında şöyle demişti: “Barışı isteyenler, savaşa hazır olmak zorundadırlar.”⁶

Bizatihi Latin dilinin gelişimi, şüphesiz Roma toplum ve kültürünün önemli bir vechesi olan diplomatik ilişkiden doğan farklı anlaşma türlerinin Romalılar tarafından nasıl ciddi bir şekilde ele alındığını gösterir. Savaş ve mücadelenin olağan durum olarak görüldüğü bir toplumda anlaşmalı fesihleri tanımlayan kelimelerin sayısı ilginçtir. Barışın (*pax*) kendisi, savaşın yokluğu değil, süreç ile ilgili müzâkerenin konusu olmasına rağmen çeşitli koşullarla (*condiciones*) birlikte özel bir sonuca bağlanabilen, bir mütarekeden (*indutiae*)

³ H. Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method*, (Londra, 1953), s. 14.

⁴ *Aeneid* 1.279; 6.851-3.

⁵ Cornelius Fronto (Loeb edition 2, s. 214). Ve aşağıya bakınız.

⁶ *Epitome of Military Science* III, sunuş.

daha detaylı bir şeydi. Nihayetinde *pax*, Roma egemenliğinin simgesi olmak için, emperyal dönemin *Pax Romana*'sı ya da *Augusta*'sı şeklinde yaftalanarak geldi.⁷ Müzâkerenin dili incelikli ayrımlara sahipti. *Amicitia*, *societas* ve *obsequium* kelimeleri ile bunlarla ilişkili isim ve fiiller, dostluk ve ittifak ya da Roma'dan ve diğer idarecilerden ya da halklardan bağımsızlık anlamını taşıyordu. Resmi bir anlaşmayı değil, hukukun dışındaki bir ilişkiyi ima ediyorlardı, fakat vakti zamanında yerleşmiş olan şart ve koşullar, neyin elde edilebilir olduğunu herkes için açık hale getirmekteydi. Bir savaşı bitiren (*foedus*) ya da diplomatik ilişki ve ittifaklar (*socii*) meydana getiren geniş çaplı bir anlaşma, karmaşık ve teferruatlı bir evraktı.⁸ Ayrıca, adeta bir unvan vazifesi gören bazı kelimeler, örneğin, Roma'nın "Dostları" olarak isimlendirilen yabancı krallar ve halklar, diğerleri tarafından tanınabilecek ve minnet duyulacak, Roma'nın desteğini özendirecek diplomatik bir statü önermekteydi. Anlaşmalar için ihtiyaç duyulan müzakerecileri tanımlamak için, Latince'de elçiler seçme anlamını taşıyan *legere* fiilinden türetilen ve bir elçiyi ifade etmek demek olan *legatus* kelimesi kullanılıyordu.

Bütün bu müzâkere ve anlaşmalar açısından merkezî olan şey, iyi niyetin öneminin kayda alınmış olmasıydı. Özellikle Romalı onuru ve iyi niyet (*fides Romana*), Romalıların kalıcı ilkelere sahip olduğunu, onlara güvenilebileceğini ve bundan dolayı da kendileri ile diplomatik ilişkide bulunmanın mümkün olduğunu göstermekteydi. Gerçekten, *fides publica* tabiri, nihayetinde elçilere doğru uzatılan "güvenli geçiş" anlamına gelmeye başladı. Konukların kişisel bir temelde bir birey'in evinde ağırlanması anlamına gelen *hospitium* kavramından, muhtemelen yabancı topluluklardan gelen elçilerin ağırlandığı bir konuta göndermede bulunan *hospitium publicum* tabiri ortaya çıktı.

Bu noktada birkaç tanımlama ya da kural (geçiş izninin dışında) vardır ve her şeyin *ad hoc* [niyete mahsus] bir temel üzerinde müzakere edildiği görülmektedir. Romalılar, Roma'nın diğer devletlerle olan ilişkilerini düzenleyen bir yasa olarak, pek iyi tanımlanmamış olan *ius gentium* adlı bir ilkeye sahiptiler. Fakat bu, bizim uluslararası hukuk olarak anladığımız şeyi teşkil etmiyordu ve *ius gentium*, genellikle Roma hukuku tarafından, Roma

⁷ Bkz. G. Woolf, "Roman Peace," şurada: J. Rich ve G. Shipley (ed.), *War and Society in the Roman World* (Londra ve New York, 1993), ss. 176-9.

⁸ Aşağıya bakınız.

vatandaşı olsun ya da olmasın, bağlantı içerisinde bulunan bütün insanların uyguladığı bazı kanuni tatbikatlara tabi olarak onaylanma anlamına geliyordu.⁹

Tarihsel Tetkik

Takip eden tartışmanın amaçları açısından, diplomasının, karar verme yetkisini elinde bulunduranların, askerî güç kullanımı dışındaki bir şey vasıtasıyla (kendi konumları açısından toplumun sosyal ve ekonomik organizasyonu içerisinde dikkate aldıkları) maddî çıkarlarından devletin isteği ve refahı olduğunu addettikleri şeye ilerledikleri zaman cereyan ettiğini varsayalım. Bu, harici ilişkilere ve yöneten güç ile bağımlı konumundaki topluluklar arasındaki dâhili ilişkilere de uygulanabilir. Bundan sonrasında temel anlamda ilki ile ilgileneceğim.

Kendisini işleten hükümet sistemine bağlı olan ve Cumhuriyet'in yıkılarak yerine otokrasinin geçtiği M.Ö. 1. yüzyılın sonuna doğru dramatik bir biçimde değişen Roma diplomasisini nasıl analiz ederiz. Cumhuriyet'te insanlar egemen konumda olup iradelerini halk meclislerinde beyan ederlerdi. Bundan dolayı da savaş, barış ve anlaşmaların meşru belirleyicileriydiler.¹⁰ Fakat Senato, geleneksel otoritesi ve saygınlığından dolayı, kamu işlerinin idaresi üzerinde, özellikle de dış politikada aşırı bir etkiye sahipti.

M.S. 600 civarlarında, Latium'un en küçük şehir devletlerinden biri olan Roma, tehditkâr kabilelerin saldırılarından dolayı genellikle savunma durumundaydı. Roma'nın İtalya'da birincil konuma yükselişinin ilk ve en önemli nedeni, sıklıkla kararlı ve başarılı savaş idare yeteneği göstermesi; ikincisi, kolonileri stratejik mevkieerde konumlandırması, üçüncüsü ise diplomasiydi. Romalılar, muhtemelen diğer yerel elitlerle yaptıkları ortak çıkara dayalı anlaşma, ittifak ve muahedeler yoluyla etkilerini genişletmişlerdi. Roma'nın bilinen en eski anlaşması, M.Ö. 493 yılında İtalya'da yapılan ve Romalıların Latin şehirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen anlaşmaydı: karşılıklı bir barış inşa etme sözleşmesi, askerî bir ittifak ve toprak dağıtımını da içeren ganimetlerin bölüşülmesi ile ilgili bir metindi bu.¹¹ IV. yüzyıl boyunca, Roma, Orta İtalya'da yaşayan halklarla, şartları Romalıların ne kadar güçlü bir şekilde karşı koydukları ile ilgili olarak belirlenen bir dizi ittifak yaptı. Örneğin, M.Ö.

⁹ Bkz. J. A. Crook, *Law and Life of Rome* (Londra, 1967), s. 29.

¹⁰ J. Rich, *Declaring War in the Roman Republic in the Period of Transmarine Expansion* (Brüksel, 1976), ss. 13-14.

¹¹ T. J. Cornell, *The Beginnings of Rome* (Londra, 1995), ss. 299, 367.

304 yılında, Aequi, yalnızca 50 gün devam eden bir sefer ile mağlup edildi, yüksek tepelere kurulu kentlerine taarruz edildi ve halkı yok edildi. Bu acımasız hadiseye şahit olan diğer topluluklar, hızlı bir şekilde Roma ile anlaştılar. Sonra koloniler kuruldu.¹² M.Ö. 264 yılından itibaren 150'den fazla müstakil anlaşma yapıldı. Bu durum Roma'nın askeri gücünü hızlı bir biçimde arttırdı. Çünkü Romalılar, yapılan anlaşmalarla kendilerine ödenen haraç miktarını yükseltmekten ziyade, Roma ordusuna ek askerî birlikler (detaylarda farklılıkla olmakla birlikte, anlaşmaların genel ortak özelliği buydu) temin ediyorlardı.¹³ Böylelikle Roma, İtalya'nın fethini yıkım ve ilhak ile değil, yerel topluluklarla gerek savaş gerek müzakere sonucu yapılan ittifak anlaşmaları ile gerçekleştireyordu. Gerçekten de eğer Roma yalnızca korku ve askerî güç ile hüküm sürseydi, Hannibal'ın istilası sırasında (218-203) Roma'nın müttefiklerinin büyük çoğunluğunun etkili sadakatlerini sağlamak kolay olmazdı.

İtalya dışında, M.Ö. 507 gibi erken bir tarihte, özellikle İtalya'da kurmuş oldukları etki alanında çıkarlarını koruyacağını taahhüt ettiği Kartaca ile bir anlaşma yapabilmiş ve Kartaca'nın hasmâne taleplerde bulunmasının önüne geçmişti; bu anlaşmada ayrıca Libya ve Sardunya ticareti ile ilgili bazı maddeler de vardı.¹⁴ Roma burada, karşısındaki önemsiz bir topluluk olsa da, müzakere yoluyla askerî harekât ile kesinlikle elde edilemeyecek olan bir dinlenme alanı ya da avantaj elde etmek için rutin bir gelişim diplomasisine teşebbüs etmişti. Roma, 348 yılında, Kartaca ile çıkar alanlarını belirleyen ve gelişen diplomatik temasları tanımlayan başka bir anlaşma daha yapmıştı.¹⁵ M.S. 272 yılı itibarıyla Romalılar İtalya'nın fethini tamamladılar ve İtalya'daki küçük topluluklarla kurmuş oldukları temas ve liderler ya da kendilerinininki gibi konsillerle oluşturdukları diplomasi hareketle merkezî monarşilerin ve karmaşık şehir devletlerinin hakkından gelmeye başladılar. Romalıların büyük Akdeniz gücü konumunu deruhte etmesine gelince, bunu, kayda değer diplomatik denemeler ve askerî yetenekler sayesinde gerçekleştirdiler.

Roma, İtalya'da ilk olarak bir savaştan (Toplumsal Savaş, M.Ö. 91-87) sonra, devasa insan gücü kaynağını hesaba katarak tam vatandaşlık tanımını

¹² Aynı yer, s. 357.

¹³ Aynı yer, s. 365.

¹⁴ Aynı yer, ss. 210-14.

¹⁵ Polybius, 3.24.3; Cornell, *The Beginnings of Rome*, ss. 325-6.

nihai kertede müttefiklerini de kapsayacak şekilde genişletti.¹⁶ Sonra, Romalılar, (lejyonların, Yunan falanksları karşısında açık ara üstünlüklerini ortaya koydukları) acımasız savaş, (M.Ö. 146 yılında Corinth'in tahrip edilmesi örneğinde olduğu gibi) aşırı gaddarlık ve diplomatik inceliğin ustalıklı ve esnek bir kombinasyonunu uyguladılar. Özgürlük, koruma ve saygı dilini kullanarak Yunan duyarlılıklarını etraflıca sömürdüler ve özellikle kağıttan kaplan olduklarının anlaşılmasından önce Hellenistik monarşilerin üstesinden en iyi şekilde nasıl geleceklerini belirlerken, kendilerini Yunanlıların anlayacağı şekilde takdim ettiler.¹⁷ Dostluklarının değerini müttefiklerine pratik yardım sunmakla ispat ettiler ve memurlarını onların refahı ile ilgilenmeye yönlendirdiler.¹⁸ Doğu'da, Asya ve sonra da Armenia'daki Roma etkinliği, bu dönemde Roma tarafından kontrol edilen alanın ucunda sağlam bir imparatorluk kurmuş olan Parthlarla diplomatik bağlantıların kurulmasını sağladı. Doğu'daki Roma politikasının bir başka yönü, bağımsızlıklarını koruyan ve gerektiği durumlarda askeri destek de sağlamanın yanı sıra Roma'ya yönelik dış politikasında kavgacı olmayan kralların Roma dostu olarak tanınmasıydı.¹⁹ Romalılar, bu türden krallıkların kendi iktidar yörüngeleri içerisinde bulunduğu sıkı bir biçimde inansalar da, kalıcı eyalet sisteminin ve merkezî ordunun getireceği maddi yükümlülüklerden kaçınmaktaydılar. Bütün bu meseleler, hatırı sayılır çapta müzakereleri gerekli kılmaktaydı.

M.Ö. I. yüzyılın son elli yılında Cumhuriyet iç savaşlara sürüklendi ve siyasi hayat giderek daha fazla, ordularını servet ve nüfuz elde etmek için kullanan askeri kumandanların hükmü altına girdi. Dış politika ve diplomasi bireysel üstünlük mücadelesinin payandası haline geldi ve otoritenin kaynağı belirsizleşti. Bu durumu, Marcus Crassus'un, askeri konumunu sağlamlaştırmak

¹⁶ *Social* kelimesi *sociustan* (birleşme) türer. Roma'nın yaptığı ittifakların değişen statüsü için bkz. A. N. Sherwin-White, *The Roman Citizenship* (Oxford, 2. Baskı, 1973), ss. 38-58, 175-89.

¹⁷ Bana göre bu dönemde Roma'nın politikasını en iyi izah eden çalışma şudur: M. H. Crawford, *The Roman Republic*, (Londra, 2. Baskı, 1992), ss. 57-69; Ayrıca bkz. W. V. Harris, *War and Imperialism in Republican Rome* (Oxford, 1979), V. Bölüm; E. S. Gruen, *The Hellenistic World and the Coming of Rome* (Berkeley, Los Angeles, Londra, 1984), bu çalışmada Roma'nın doğuya müdahale arzusu ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

¹⁸ M.Ö. 101/100 yılında Delphi ve Cnidos'da korsanlık hakkında yapılan yasa ile ilgili olarak (bkz. M. Hassall, M. Crawford ve J. Reynolds, "Rome and the Eastern Provinces at the End of the Second Century B. C.," *Journal of Roman Studies* 64 (1974), ss. 195-220, özellikle 207-8); Romalılar, Roma halkının dostu olan ulusların denizlerde güven içinde seyahat etmelerini temin etme niyetlerini ilan etmişlerdir; başka yerlerde de müttefiklerinin topraklarından çıkarılmamalarını garanti altına almışlardır.

¹⁹ Bkz. D. Braund, *Rome and Friendly King* (Londra, 1984).

için senatonun isteklerine müdahale girişiminde bulunduğu, M.Ö. 53 yılında Carrhae'de korkunç bir mağlubiyet ve askeri standartların kaybedilmesi ile sonuçlanan Parthlara karşı seferinde görüyoruz.²⁰ Caesar'ın Gaul'ü fethi, bir yere kadar onun kişisel yükselme hırsı tarafından motive edilmişti. Ayrıca Galli toplulukların siyasi durumu hakkında casuslar tarafından bilgilendirildiği seferlerini anlattığı *Commentaries* isimli eseri göstermektedir ki, Caesar, onlar arasındaki farklılıklardan istifade etmiş, diplomasiyi ittifaklar kurmak ve Roma'ya yönelik muhtemel koalisyonları parçalamak için kullanmıştı.²¹

M.Ö. 31 yılından itibaren Octavianus (M.Ö. 27'de Augustus ismini almıştı) kendisinin Roma dünyasının sahibi (master) yapmıştı. Kurmuş olduğu otokratik rejimde, ikiye bölünmüş bir şekilde halen senato ve halka önem atfedilse de, imparator en üstün konumdaydı. Augustus eski Cumhuriyet'in kısıtlamalarından kurtulmuştu, fakat tıpkı halefleri gibi hükümette bazı dış politika sorunları ile yüzyüze gelmişti ve yönetimi esnasında kendisinden öncekilerle aynı türden diplomatik bağlantılar kurmuştu. Sürdürülebilir diplomasiyi kalıcı bir temelde yürütebilecek resmi yapı ya da atanmış memurlar halen mevcut değildi. En önemli değişim, Augustus'un bazı eyaletlerde kalıcı olarak konumlanacak profesyonel bir ordu meydana getirmesiydi. Bu, Roma İmparatorluğu'nun aslında bütün yıl devam eden sürekli seferler için hazır durumda bulunan ordusuyla süregelen bir savaş devleti olduğu anlamına geliyordu. Bir anlamda İmparatorluk, güç tehdidini diplomatik zorlama amacıyla kullanarak gelişmiş bir toplumu kusursuz bir biçimde koruyordu. Yine de eskiden dost krallar tarafından idare edilen bölgelere yönelik olarak yürütülen nispeten barışçıl bir toprak ilhakı vardı; ayrıca büyük fetih savaşları da olmuştu: M.S. 43 yılında Britanya'nın istila edilmesi, iki yıl içerisinde (101-2; 105-6) Dacia (Transilvanya) Krallığı'nın ve 197-8'de Mezopotamya'nın (Irak) ilhak edilmesi gibi.

İmparatorluk döneminde, çok muhtemeldir ki normalde kaynaklar tarafından yansıtılan çok daha fazla diplomatik bağlantı kurulmuştu. Aslında bu konu ile ilgili kanıtımızın büyük kısmı, özellikle kendisini diplomatik yaklaşımlarda daha kırılabilir hale getiren Parth devletinin yapısından, Roma diplomasisinin başka bir yerde mümkün olmayacak bir biçimde gelişimini takip

²⁰ Aşağıya bkz.

²¹ Krş. N. Austin ve B. Rankov, *Exploratio. Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople* (Londra ve New York, 1995), ss. 22-4.

edebilmemize olanak sağlayan ve M.S. 1. yüzyıldan itibaren yıl yıl detaylı bilgisine sahip olduğumuz Tacitus'un tarihinden dolayı Roma'nın Parthia ile olan ilişkilerine tekâbülmektedir. Augustus, Roma'nın ve rakibinin barış içerisinde bir arada yaşayabilecek süper güç olduğuna karar vermiş ve bu doğrultuda M.S. 1 yılında Fırat'ı imparatorluklar arasındaki sınır olarak tayin eden ve (iki imparatorluk arasında bulunup her ikisinin de haraca bağladığı) Armenia'daki bölgesel durumun hakkından gelen bir anlaşma imzalanmıştı. Buna göre, Roma'ya Armenia kralını belirleme hakkı verilmişti, fakat bölgede kalıcı bir askeri merkez kuramayacaktı. M.S. 66 yılında, Romalılar, tacı Roma İmparatoru tarafından takıldığı takdirde Parthia'nın Armenia kralını seçmesini dahi kabul ettiler. Bu makul düzenlemeler, barışın, Armenia'yı ilhak etmeye niyetlenen ve geniş çaplı bir savaşın kışkırtıcılığını yapan Trajanus dönemine (97-117) kadar muhafaza edilmesini sağladı. Fakat diplomasi her zaman emperyal hevesin elindeydi.

Kanıtımız doğu üzerinde yoğunlaşsa da, yakın tarihli bir çalışma, Roma'nın Alman ve Tunalı [Danubian] kabilelerle de önemli diplomatik bağlara sahip olduğunu ortaya koymuştur.²² Örneğin, Bohemia'daki Marcomanni Kralı Maroboduus, bir seferinde muhtemelen Roma ordusunda bulunmuş, İmparator'a bir eşiti olarak elçiler gönderip Roma'ya dostluğunu sunmuştu. Büyük ordusunu Roma'nın çıkarları için kullanması gerekmemişti; dostluk durumu, muhtemelen tarafsızlığa ve ticari bir anlaşmaya işaret ediyordu. Fakat Roma, onu kendilerine destek sunmaya zorlamamıştı ve krallığından kovulduğunda yalnızca Ravenna'ya sığınma talebinde bulunmuştu. Aslında Roma, giderek artan gücünden dolayı endişelendiği için onun kontrolü altında bulunan bazı kabileler arasında sorun yaratmak amacıyla diplomasiyi kullanıyordu. M.S. I. Yüzyılın sonundan itibaren Romalılar, Tunalı kabileler üzerinde daha güçlü bir diplomatik kontrol uygulamaya başlamış, sağ kıyıda daha büyük miktarlarda asker mevziledirmiş ve daha sonra Tuna ötesindeki bazı kabilelerin krallarını seçebilmişti.²³

Roma'nın Diplomatik Yöntemi

Cumhuriyet Döneminde Diplomasinin Yapısı

²² L. F. Pitts, "Relations between Rome and German 'Kings' on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries A.D.," *Journal of Roman Studies* 79 (1989), ss. 45-58.

²³ Pitts, "Relations," ss. 46-53. Bunun tamamı *amicitia* tarafından bir *feodusa* herhangi bir işaretle bulunmaksızın gevşek bir biçimde tanımlanmıştır.

Diplomasi, şu ya da bu şekilde bireysel bağlantıya dayanıyordu ve Romalılar, herkesin önünde akıcı konuşma yeteneğine ve delil kullanarak karşdakini ikna edebilme yetisine büyük değer veriyorlardı. Fakat Roma'nın diplomatik uygulamalarının kökenlerini ya da onların diğer topluluklarındakinden nasıl etkilendiklerini konu edinen herhangi bir antik kaynak mevcut değildir ve ilk anlaşmalarla ilgili kalıntılar sınırlı ve belirsizdir. Roma diplomasisinin gelişimi, muhtemelen Roma'nın İtalya'daki deneyimleri ve buradaki durumlarla çok yakından ilişkilidir. Bununla birlikte, Roma'nın zaman içerisinde Helenistik şehir devletlerine ait bulunup antik anlaşmalarda yaygın olan, örneğin "birtakım dostlara ve düşmanlara sahip olmak" gibi bazı adetleri benimsemiş olması akla yatkındır. Fakat Romalılar kendi avantajlarına ve acil durumlara uygun olan esnek bir diplomatik yöntem geliştirdiler ve muhafaza ettiler. Sonuç olarak İtalya'da inşa edilmiş olan kurulu müttefikler sistemi, Yunanistan'a ve doğuya taşınmadı.²⁴

Dış politika kararları ile ilgili nihai otorite halka ait olduğu ve pratikte Senato tarafından uygulandığı için, tartışma normal olarak bu türden aygıtların doğasında içkin olan üst sınıf rekabeti, hamaset, emperyalist yükselişin çıkar ve beklentileri gibi faktörlere bağlı idi. Elçiler genellikle Senato'nun kendi üyeleri arasından, deneyim ya da diğer özellikler de belirli ölçüde dikkate alınarak seçilmekteydi. Romalı olmayanlarla kurulan iletişim, uzman birikimine sahip olmayan eğitimsiz, diplomasi ile ilgili olarak gözler önüne serilmiş bir yeteneği bulunmayan ve muhtemelen sıkça bu iş için fazla zaman ayırmayan kimselerin yarı zamanlı takibine bırakılmıştı.

Roma devletinin elçileri, gerçek anlamda tam yetkili değillerdi. Onlara, kendilerine belli ölçüde bir teşebbüs alanı sunan talimatlar veriliyordu.²⁵ Görevleri, konuşmaya değer birini bulmak ve atılacak olan adımları muhtemelen mektup değişimi ile düzenlerken bir geçiş izni temin etmekte. Gerçekleştirmiş oldukları müzakerelerin sonuçlarının kabul ya da reddine karar verecek olan Senato'ya rapor sunmakla yükümlüydüler. Böylelikle elçiler tarafından alınan kararların daha sonra inkârı mümkün hale geliyordu. Bununla birlikte, antik dünyada iletişimin zorluğu, müzakereciler pratikte geniş ölçekli bir öncülük rolü veriyordu.²⁶ Diplomatik manzaranın parçası olan elçilerin

²⁴ Yukarıya bkz.

²⁵ Genel anlamıyla senatörlerden oluşan elçiler için bkz. Austin ve Rankov, *Exploratio*, ss. 91-4.

²⁶ İletişimin hızı için bkz. F. Millar, "Emperors, Frontiers and Foreign Relations, 31 B.C. to A.D. 378," *Britannia* 13, (1982), ss. 9-11.

kıdemi ve hatta sayıları, durumun ciddiyetini ya da elçiler topluluğunun önemini yansıtan bir şey olarak görülüyordu.²⁷

Ordu kumandanları ya da eyalet idarecileri doğal olarak sıklıkla hükümete uyarıda bulunuyorlardı. Bu adamlar magistratlardı (ve bundan dolayı üst sınıflara mensuptular), fakat pratik anlamda onları sahada durdurmak zor olsa da, savaş ilan etmek, barış yapmak ya da anlaşmaları sonuçlandırmak için bağımsız bir yetkiye sahip değillerdi. Eyalet yöneticisinin personeli sınırlı sayıdaydı ve temel anlamda kendi aile ve arkadaş çevresinden meydana geliyordu; kendileri ile diplomasiyi yürüteceği ya da kendisini bu konuda özel olarak eğitecek memurları bulunmuyordu. Bu, kalıcı diplomatik bağlantı kurma açısından gelecek vadeden bir yapı değildi. Ayrıca *hospitium publicum*da kendilerine himaye belgesi sunulan, iyi davranılan ve konukseverlik gösterilen yabancı delegasyonlar da Roma'ya geliyordu. Bunlar normalde Senato ya da daha küçük bir kıdemli magistratlar grubu tarafından kabul ediliyordu.²⁸ Eğer elçiler eksiksiz senato oturumlarına yönlendirilirlerse, bu dönemde yorumcular için yeterli kanıt bulunmadığı için denilebilir ki, muhtemelen, onlara kendilerini anlatma fırsatı veriliyordu.

Diplomasi bu dönemde daha az bir resmiyete sahipti. En azından erken Cumhuriyet döneminde Fetial rahipliğinin, savaşın resmen deklare edilmesi ve anlaşmaların sonuçlandırılması gibi hususlarla ilgili töresel uygulamalarla meşgul oldukları doğrudur.²⁹ Bunlar, karşı taraftaki devletin hata içerisinde bulunduğunu ve savaşın bundan dolayı meşru (*iustus*) olduğunu teyit ederek sürecin uygun bir biçimde yürütülmesini sağlıyorlardı. Aynı şekilde, anlaşma esnasında yeminlerin ve diğer müeyyidelerin saptanmasını ve anlaşılır ifadelerle düzenlenmesini temin ediyorlardı. Bununla birlikte, onlar, Roma'nın dinsel anlamda tasdikini temin edecek bir yöntem üzerinden işlettikleri bu süreci, uluslararası ilişkilerin menfaatine değil, Romalıların çıkarına uygun bir biçimde yürütmekteydiler. Ayrıca Fetial'ler politikayla ilgilenmiyorlardı ve Romalılar, dış politika ile diplomasi pratiklerini işletirken onların varlığından kaynaklanan açık bir kısıtlanma içerisinde değillerdi. Gerçekten de Romalılar, emperyal dönemde de devam eden bir uygulama olarak büyük deniz aşırı savaşlar için

²⁷ Bkz. Rich, *Declaring War*, ss. 56-63.

²⁸ Polybius, 6.13.6-7 – “O [senato] ayrıca ihtilafları çözümlmek ya da dostça öğüt vermek ya da bazı talepler dayatmak ya da boyun eğdirmek ya da savaş ilan etmek için İtalya dışına elçilik heyetleri göndermekle ilgilenir; aynı şekilde Roma'ya gelen elçilik heyetleri meselesinde de, onların nasıl karşılanacağına ve kendilerine ne cevap verileceğine kadar verir.”

²⁹ Rich, *Declaring War*, ss. 56-63.

genellikle resmi bir deklarasyon ilanında bulunmaktaysalar da, Cumhuriyet'te savaş ile ilgili açık diplomatik hazırlıkları takip etmek gibi bir zaruret hissetmedikleri anlaşılmaktadır.³⁰

Cumhuriyet'te diplomasinin işlevleri şu şekilde özetlenebilir:

- a) Barış yapmak;
- b) Ganimetlerin dağıtımını düzenleme;
- c) İki tarafı da eşit bir biçimde kucaklayabilecek ya da bir tarafı daha üstün bir noktaya konumlandırarak (gelecek ile ilgili askeri ve sair yükümlülükleri içeren) bir anlaşma yapma. Elbette üslup açısından görünürde eşitlik üzerine kurulu olsa da, gerçekte üstü kapalı olarak Roma'nın üstünlüğünü teyit eden bir anlaşma,³¹
- d) Ticari ihtilafları karara bağlama;
- e) Ticareti düzene sokma.

Bu dönemde Romalıların müzakereye yönelik kendinden emin yaklaşımlarının biçim ve edası, bazen muhtemelen karakteristik olmayan bireysel hadiselerde kendini gösterebiliyordu. En dikkat çekici olanı, Popilius Laenas'ın Selevkos Kralı IV. Antiochos ile yaptığı bir toplantı esnasında, Kral'a, İskenderiye kuşatmasını sona erdirmesini emretme biçimiydi; Kral danışmanları ile istişare yapmak için zaman istediğinde, onun etrafında kum üzerinde bir daire çizdi ve bu daire içerisinde çıkmadan kararını vermesini söyledi; Kral kuşatmayı sona erdirdi.³² Bununla birlikte, Romalıların M.Ö. 218 yılında Kartaca'ya bir ultimatoma verdiklerinin (ya barış koşullarını kabul edersiniz ya da size savaş açacağız) ve daha sonra de elçilerin savaş ilanında bulduklarının biricik ve açık bir örneği vardır.³³

Anlaşmaların denetlenmesi, çoğunlukla yemin almayı temel alan basit bir yöntemle dayanıyordu. Yeminin kullanılması, yalnızca anlaşmalarda değil, aynı zamanda ordu hizmetinde ve hukukta da günümüze kadar devam etmiştir. Bundan dolayı, zorlayıcı yeminlerde sorumluluk insanlara değil tanrılara karşı

³⁰ Aynı yer, III. Bölüm.

³¹ Örneğin, M.Ö. 105 yılında Roma'nın Astypalaea'lı küçük Grek toğluluğu ile anlaşması – R. K. Sherk, *Rome and The Greek East to the Death of Augustus* (Cambridge, 1984), no. 53. “Eşit anlaşma” (*foedus aequum*) ve “eşit olmayan anlaşma” (*foedus iniquum*) ifadelerinin mutlak önemi tartışmalıdır.

³² Polybius, 29.27.1-10; Livy, 45.12.3-8. Doğrudan kendilerini ilgilendirmese de, Romalılar, IV. Antiochus'un Mısır'daki hırslarını kontrol etmek istiyorlardı; Laenas, aslında senatonun bir kararını uygulamaktaydı.

³³ Rich, *Declaring War*, ss. 103-104. Elçi Fabius Buteo, harmanisinin kıvrımlarından çıkardığı bir barış ya da savaş seçeneğini sunmuştu.

olsa da, onun geçerliliğini tam anlamıyla dikkate almayız. Ayrıca Romalıların *fides*lerindeki gurur ya da iyi niyetleri, anlaşmalara uygun davranmaları için diğer tarafı cesaretlendirebilir ve *fides Romana* güçlü komşulara karşı Roma koruması fikriyle küçük devletler üzerinde hakimiyet kurmak için saldırganca kullanılabilirdi.³⁴ Romalılar, nihai kertede reddedilmiş olan anlaşmaları yapmış olan magistratları düşmana teslim ederek iyi niyetle ilgili kati tutumlarını vurgularlardı. Gerçekten de Julius Caesar, ateşkes zamanında kendisine elçi olarak gelen liderlerini alıkoyduğu Alman kabile üyelerini katlettiğinden dolayı eleştirilmişti.³⁵

Diplomasi sonuçlarının muhafazası ve sunumu kendisi ile elde edilen önem ve saygıyı da göstermektedir. Anlaşma ve ittifak şartları genellikle bronz ve taş tabletlere işlendiği için resmi, kalıcı bir kayıt vardı; bunlar, daha sonra bir tapınak ya da halk gösterisi gibi büyük siyasal ve dinsel öneme sahip bir noktada, örneğin herkesin anlaşma koşullarını okuyabileceği forumda korunmuşlardı.³⁶

İmparatorlar döneminde diplomasinin yapısı

İmparatorun rolü. (İmparator Augustus'un çağdaşı olan) Strabon, Augustus'u 'savaş ve barışının efendisi' olarak adlandırdığında, İmparator'un konumunu kesin bir biçimde tanımlamıştı.³⁷ İmparator şimdi daha etkin biçimde ne zaman savaş ilan edileceğine ya da diplomasinin kullanılacağına karar veriyordu. Ayrıca, Roma bir komuta hiyerarşisi geliştirmedeğinden dolayı, memurlar imparatora doğrudan rapor sunuyorlardı. Bu durum muhtemelen karar almayı daha da kolaylaştırıyor, fakat imparatorların üzerine pek çok detaylı iş yükleniyor ve cevap vermede gecikmeler meydana geliyordu.³⁸ İmparator, idarecilerine, kendisiyle dış ilişkilerde elçi ve mektup gönderme işlerinin nasıl yürütüleceğini belirlediği detaylı talimatlar (*mandata*) vermişti.³⁹ Ayrıca imparator, imparatorluğun dışından da diplomatik yaklaşımlar almıştı. Krallar ve hükümdarlar hızlı bir şekilde onun üstün konumunu kabul ettiler. Eski

³⁴ Bkz. E. Badian, *Foreign Clientelae 264-70 B.C.* (Oxford, 1958), ss. 35-6.

³⁵ Plutarch, *Caesar* 22; *Cato Minor* 51.

³⁶ Krş. Örneğin, Astypalaea ile yapılan anlaşma (bkz. n. 31).

³⁷ Strabo, 17.3.25. Emperyal diplomasi ile ilgili bir inceleme için bkz. Millar, "Emperors, Frontiers and Foreign Relations"; F. Millar, "Government and Diplomacy in the Roman Empire during the First Three Centuries," *International History Review* 10/3 (1988), ss. 345-77.

³⁸ Bkz. n. 26.

³⁹ Bkz. Örneğin, Suetonius, *Tiberius* 26.

unvanlarını bırakan Kommagene Kralı, konumunu yeni iktidar yapılarına göre ayarladı ve kendisini diplomatik olarak “Romalıların Dostu” şeklinde isimlendirdi.⁴⁰

İmparator bazen kendisinden aşağı konumda olan elçi ya da krallarla şahsen görüşse de, muhtemelen resmi bir karşılama yaptığı takdirde kendisini onunla eşit olarak görmüş olacağından dolayı Parth Kralı ile görüşmedi. M.Ö. 20 yılında yalnızca üç elçinin hayatta kalabildiği uzun bir yolculuktan sonra yanlarında deri üzerine Grekçe yazılmış bir mesajla birlikte Augustus’a gelen Hintli bir elçilik heyeti hakkında bilgi sahibiyiz.⁴¹ Bir elçilik heyeti imparatorun bulunduğu yeri biliyor olsa bile ona mesaj götürmek zor olabilirdi. Yahudi yazar Philo, İskenderiye’deki Yahudi cemaati tarafından İmparator Gaius’a (Caligula) gönderilmiş olan bir elçilik heyetine refakat etmişti ve bazı imparatorluk bahçelerinde düzenlenen ve Gaius’un binaları kontrol etmek için yarıda kesip çevreyi dolaşmaya çıkmasıyla bölünen toplantının yerini aramak sınırlarını bozmuştu.⁴² İmparatorların elçilik heyetlerinin karşılanmasına şahsen katılması onların öncü rolünü ve kişisel ikna geleneğini gösterir. Hatta imparator olmadığı zamanlar bile heykeller ve askeri standartlar onu temsil eder ve yabancılar ona derin hürmet ederlerdi.⁴³

Augustus, imparatorun diplomasi üzerindeki kontrolü açısından bir örnek meydana getirdi. Kendisi büyük bir fatih olmasına rağmen, kendisiyle uygun bir kamusal temsil elde edeceği bir Roma kontrol cephesini oluşturmak ya da onu korumak için diplomasiyi de kullanmıştı. Bunun en çarpıcı örneği, Parthia ile yapılan diplomatik anlaşmadır.⁴⁴ Ayrıca Augustus’un, otobiyografisinde, karşılaşmış olduğu elçilik heyetlerinin sayısının altını çizmesi de dikkate değerdir.⁴⁵ O, ardılları için emperyal bir yönetim geleneği inşa etmişti ve Valentinianus’un son günlerinde (M.S. 367-75), imparatorun diplomasiye sürekli bir biçimde kişisel iştiraki dikkat çekici bir şekilde resmedilmişti. O, 375 yılında ilk olarak Alman Kralı kıyıda beklerken Rhine nehrinin ortasındaki bir filikada müzakerelerde bulunduğu bir Alman kabilesi olan Alamanni ile barış

⁴⁰ Krş. R. Gordon *et al.*, “Roman Inscriptions 1991-95,” *Journal of Roman Studies* 87 (1997), s. 210, n. 69.

⁴¹ Strabo, 15.1.73; Dio, 54.9.8-10.

⁴² *Embassy to Gaius* 44-5.

⁴³ Aşağıya bkz.

⁴⁴ Augustus’un propagandası, diplomatik bir anlaşmayı büyük bir Roma başarısı olarak sunuyordu; Bkz. B. Campbell, “War and Diplomacy: Roma and Parthia, 31 BC-AD 235,” şurada: Rich ve Shipley (ed.), *War and Society in the Roman World*, ss. 220-28.

⁴⁵ *Res Gestae* 31-3.

yaptı. Daha sonra Brigetio'daki (Budapeşte) kışlağında, kendisiyle bir anlaşma yapmak amacıyla Quadi'den gelen elçilerle görüştü, fakat bu elçiler özel resmi görüşmede daha önceki yönetimlerinden kaynaklanan öyle aşağılayıcı bir himaye sundular ki, imparator büyük bir öfke nöbetine kapılarak felç geçirdi ve kısa bir süre sonra da hayatını kaybetti.⁴⁶

İmparator kimden tavsiye alıyordu? İmparator, normalde, uyarılarına uyma zorunluluğu olmasa da, seçkin adamlardan oluşan konseyine başvuruyordu. Konseyin diplomasideki rolü, M.Ö. 4 yılında Kral Herod'un ölümünden sonra Yahudiye bölgesinin geleceği hakkındaki tartışmalar esnasında görünür olmuştu. Romalılar, içlerinde otonomi isteyen Yahudileri temsil eden bir delegasyonun da bulunduğu tarafları bir araya getiren bir konferans tertip ettiler ve Yahudiler, Augustus ve imparatorun torunu ve müstakbel ardılı Gaius Caesar'ın da dâhil olduğu danışmanları ile bir araya gelmek üzere Roma'ya geldiler. Birkaç toplantının ardından meseleyi çözüme kavuşturan bir ferman yayınlandı.⁴⁷ Ayrıca Senato da elçileri kabul edebiliyor ve imparatora tavsiyede bulunabiliyordu. Fakat bu genellikle imparator tarafından yapılan ve senato mensuplarının kendilerini önemli bir role sahipmiş gibi hissetmelerini amaçlayan bir nezaket ya da politik yarar eylemiydi. Bundan dolayı, M.S. 102 yılında Dacia Kralı Decebalus'un elçileri ile görüşen Trajanus, ardından zaten karara bağlamış olduğu barış şartlarını onaylanması için senatoya göndermişti. Trajanus daha sonra Decebalus'un barışı bozduğuna hükmettiğinde, senato onu halk düşmanı (*hostis*) ilan etmişti.⁴⁸

İşleyiş süreci ve memurlar. İmparatorluk döneminde diplomasinin yapısı ve işleyiş süreci, tıpkı Cumhuriyet döneminde olduğu gibi yapılandırılmamış ve sistemik bir hale getirilmemişti. Dış işleri dairesi ya da devlet bakanlığı düzeyinde bir kamu hizmeti bürosu, devlet memurları, kalıcı statüde hizmet veren dış işleri uzmanları ve komşu devletlerle kurulan ilişkileri yürüten kalıcı temsilciler mevcut değildi. Süreç, tedbirli hükümetin olağan sistemi içerisinde problemler ve sorunların ilgili taraflar tarafından imparatora sunulmasıyla normal bir biçimde işliyordu ve eyaletlerde bulunan topluluklar imparatora her zamanki formülü kullanarak yaklaşıyorlardı. Kararlar, *ad hoc* (özel amaçlı) bir

⁴⁶ Ammianus Marcellinus, 30.5-6.

⁴⁷ Josephus, *The Jewish War* 2.25, 81, 93; *Jewish Antiquities* 16.162-3, 17.301.

⁴⁸ Dio, 68.9.7-10, 10.3-4. Senatonun rolü ile ilgili olarak bkz. R. Talbert, *The Senate of Imperial Rome* (Princeton, 1984), ss. 425-30; Commodus'un başkanlığındaki bir elçilik heyetinin kabulü – Talbert, "Commodus as Diplomat in an Extract from the *acta senatus*," *ZPE* 71 (1988), ss. 137-47.

temel olarak görebileceğimiz bir biçimde imparator ve danışmanları tarafından alınıyordu ve bu kararlar, bir dizi başka faaliyetle de iştigal eden memurlar tarafından uygulanıyordu. Dolayısıyla, diplomasinin büyük kısmı mektuplaşmalar vasıtasıyla yürütüldüğü için imparatorun yazışmalarla ilgilenen (*ab epistulis*) kâtibi materyali okuyup başka bir birime aktarıyordu.⁴⁹

Dış politika ve diplomatik kararları çoğu durumda eyalet yöneticisi uygulardı. Normal şartlar altında 40'larında ya da daha yaşlı ve tecrübeli olan bu yönetici, belirli bir istikrarın sağlanabilmesi için genellikle üç yıllığına göreve getirilir ve talimatları imparatorundan alırdı.⁵⁰ Yönetici, gerek bizzat kendilerine bir kararı ulaştırmak, gerek onları imparatora göndermek için olsun sıklıkla yabancı elçilik heyetlerini karşılamak zorundaydı. Buna rağmen, yöneticinin, küçük bir personel grubu ile birlikte yerine getirmesi gereken idari, hukuki ve askeri nitelikli başka pek çok görevi de vardı; öte yandan onun diplomasi ile ilgili özel bir eğitim ya da birikimi de yoktu. (Kapı komşusu Parth İmparatorluğu olan) Suriye gibi bir eyalette, yönetici genellikle çok kıdemli bir şahsiyet olurdu ve Parth Kralı'nın elçileri ile kurulan diplomatik ilişkilerin büyük kısmını yürütmek ona düşüyordu. Özellikle kriz zamanlarında bu çok eziyet verici bir iş olabiliyordu. Nero'nun egemenliği döneminde ortaya çıkan Parthlarla ilgili sorunlar esnasında, Domitius Corbulo, ordunun çıkmış olduğu seferi çekip çevirmesinin yanında mektup ve elçiler vasıtasıyla Parth ve Ermeni kralları ile iletişime geçmiş, yüz yüze görüşmeler organize etmiş ve nihayetinde Roma'ya yapılacak bir krali ziyaret için protokol görüşmeleri yapmıştı.⁵¹

Tıpkı Cumhuriyet döneminde olduğu gibi İmparatorluk döneminde de uygulanan diplomasinin büyük kısmının işlevi, anlaşma ya da sözleşmeler yapmak ve egemenlik alanlarının sınırlarını belirlemektir. İmparatorların idaresi altındaki Roma, genellikle buyurgan bir tonda şartlar dikte ediyordu ve hatta, örneğin birinci Dacia savaşını sona erdiren anlaşmada olduğu gibi, müteakibiyet numarası da ortadan kalkmıştı. Trajanus, Kral Decebalus'u bütün savaş silahlarını teslim ve kalelerini tahrip etmeye, ele geçirdiği topraklardan geri çekilmeye, kaçakları iade etmeye, imparatorluktan tek bir asker bile

⁴⁹ Diplomatik bir elçilik heyetinde *ab epistulis* nadiren gönderilirdi – Dio, 71.12.

⁵⁰ M.S. 35 yılında, Tiberius, Suriye yöneticisine, Parth Kralı ile olan diplomatik ilişkilerin kaldığı yerden devam etmesi yönünde talimatlar içeren bir mektup yazmıştı – Josephus, *Jewish Antiquities* 18.96.

⁵¹ Ek olarak aşağıya bkz. Ayrıca M.S. 37 yılında L. Vitellius ile Parth Kralı arasında yapılan toplantıyı hatırlayalım (Dio, 59.27.3-4; Josephus, *Jewish Antiquities* 18.101-2).

kullanmamaya ve Romalılar gibi bazı dost ve düşmanlar edinmeye zorlamıştı. Ayrıca Kral, bizatihi Trajanus'a hürmet etmeyi de deruhte etmişti.⁵²

M. S. II. yüzyılın sonundaki savaşlar esnasında, yalnızca nehir trafiğinin kontrol edilmesi, esir ve kaçakların geri dönüşü ve Roma ordusu için savaşçıların toplanması gibi olağan hususları değil, aynı zamanda Almanlara faydalanma hakkının verilmediği tarafsız bir toprak şeridi ile ilgili detaylı hükümleri içeren bazı barış koşulları Marcus Aurelius ve Commodus tarafından Marcomanni ve Quadi'ye dayatıldı. Ayrıca onlar, Roma eyaletindeki (Romalıların düşmanın sızmasından endişelendikleri) pazarlara girmekten de men edildiler ve kabilelerin Romalı bir yüzbaşının denetimi altında bir araya gelebildikleri zaman ve mekanlara kısıtlamalar getirildi.⁵³ Bu, kendisi hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz diplomasinin karmaşık yapısını göstermektedir.

Diplomasinin İlkeleri

Roma yönetiminin kişisel liderlik özelliği ve idari uygulamaları bağlamında gelişen diplomasinin bazı ilkelerini inceleyelim.

(1) Zincirdeki can alıcı halka, statüleri, davranışları ve hatta görünüşleri dahi önem arz eden yüksek rütbeli elçiler tarafından kurulan kişisel bağlantıydı. Osrhoene yöneticisi Abgarus'un Antakya'da Trajanus'un huzuruna bizzat çıkmayı ihmal ettiğini ve bunun doğuracağı sonuçlardan korktuğu için elçi olarak, 'Trajanus'un hoşlandığı' –uzun boylu, yakışıklı ve gençliğinin baharındaki- oğlunu gönderdiğini biliyoruz. Oğlanın araya girmesi, dönüşteki ziyafet sırasında oğluna imparator için bir dans performansı sergileten Abgarus'u kurtarmıştı.⁵⁴ Elçi seçimi bazen bu kadar uğurlu olmuyordu. Askerlik geçmişinden dolayı, Lucullus'un Parthialı Kral Phraates'e gönderdiği Sextilius'un casus olduğundan şüphelenilmişti.⁵⁵ Sözle kurulan bağlantının önemi, kaleme almış olduğu yasa kitabında imparatoru ve yabancı halkların liderlerini barışı korumak amacıyla birbirlerine sözler veren kimseler olarak kavramlaştıran hukuk bilgini Gaius (M.S. II. Yüzyıl) tarafından teyit edilmişti.⁵⁶

(2) Diplomasinin dili nasıldı? M.Ö. I. Yüzyıla atıfta bulunan Romalı şair Lucanus, Parthia kralının Romalı bir general ile Latince iletişim

⁵² Dio, 68.9.4-7.

⁵³ Dio, 71.11, 15-16, 18-19, 72.2.

⁵⁴ Dio, 68.21.3.

⁵⁵ Plutarch, *Lucullus* 30.1; Dio, 36.3. (Bazı durumlarda Roma elçilik heyetleri fiilen casus olarak faaliyet göstermişlerdir – krş. Livy 30.4.1-3).

⁵⁶ *Institutes* 3.94. Karşı tarafın sözünden dönmesi halinde savaşa başvurulacaktı.

kuramayacağını düşünmüştü.⁵⁷ Parthlı kumandan Crassus'u barış görüşmelerine davet etmek istediği zaman, ona, hem Latin hem de Parth dillerini konuşan bir adam göndermişti. Parthlı üst sınıfların bir kısmının anlayabildiği Grekçe, muhtemel bir diplomasi diliydi ve anlaşıldığı kadarıyla melez Grekler çevirmenlik yapıyorlardı.⁵⁸ Diğer durumlarda, mesela Dacia ve Karadeniz arasında yaşayan İran kökenli bir halk olan Lazyge'lerle (Lazyges: lazlar mı?) kurulan ilişkilerde, bu ilişkileri yürüten pek fazla çevirmenin bulunmaması ve devlet tarafından çevirmenlerin bu amaçla herhangi bir biçimde teşkilatlandırılmamış olmasından dolayı yerel çevirmenleri kullanan Romalılar, *ad hoc* (duruma özgü) düzenlemelere yöneliyorlardı.⁵⁹

(3) Diplomasi mektupları toplantılar organize etmek, zaten üzerinde tartışılmış olan hususları detaylandırmak ya da protokol üzerinde çalışmak amacıyla kullanılıyordu.⁶⁰ Mektuplar Roma tarafında yüzbaşılar ya da diğer alt kademeli askeri memurlar tarafından taşınıyordu.⁶¹ Çünkü 'düşman' toprağına girmelerinden önce bütün elçilerle habercilerden izin talep edilmekteydi⁶² ve kendilerine düzenli bir biçimde refakatçiler eşlik etmekteydi; bundan dolayı, Parth elçileri Nero'nun huzuruna çıktıklarında, o, doğudan beri onlara eşlik eden bir yüzbaşığı kişisel olarak sorgulayabilmişti.⁶³ M.S. III. yüzyılda bir eyalet yöneticisinin, diplomatik bir ziyareti, askeri memurlara, eyalet içerisinde belirlenmiş bir rota boyunca ilerleyen Parth elçilerinin geçiş ve güvenliklerini sağlamak amacıyla gerekli hazırlıkları yapmaları için yazılı talimatlar göndererek nasıl organize ettiğini biliyoruz.⁶⁴ Elçilerin güvenli geçiş hakkı vardı. Pers Kralı'nın Romalılara gözdağı vermek için 400 uzun boylu ve yakışıklı Persliyi elçi olarak gönderdiği Severus Alexander'in hâkimiyet döneminde, Alexander onların geri dönmelerine izin vermeyerek kendilerini Roma topraklarına yerleştirmişti. Savaşçı olmayıp yalnızca görevlerini yerine

⁵⁷ *Pharsalia* 8.348-9.

⁵⁸ Plutarch, *Crassus* 28.3, 30-31. Bir diplomasi dili olarak Grekçe için bkz. Millar, "Government and Diplomacy," ss. 364-6.

⁵⁹ Fakat Dacian'daki (*Année Épigraphique* 1947, 35) lejyoner çevirmene dikkat edin; genel olarak bkz. Austin ve Rankov, *Exploratio*, ss. 28-9.

⁶⁰ Tacitus, *Annals* 15.31; aşağıya bkz.

⁶¹ Örneğin, Tacitus, *Annals* 15.5.

⁶² *Annals* 15.14.

⁶³ *Annals* 15.25; 27.

⁶⁴ M. L. Chaumont, "Un document méconnu concernant l'envoi d'un ambassadeur parthe vers Septime Sévère (P. Dura 60B)," *Historia* 36 (1987), ss. 422-47.

getiren haberciler olarak sahip oldukları elçilik statüsünden dolayı kendilerini idam ettirmemişti.⁶⁵

(4) Diplomasi, protokole dayalı olarak yapılan ve eşitlik ya da görelî statü gibi kilit noktaları vurgulamak için açık prosedürlerin belirlendiği resmi toplantılarda cereyan ederdi. Örneğin M.Ö. 1 yılında Augustus'un torunu ve mirasçısı Gaius Caesar ve Parth Kralı ortak çıkarları ve egemenlik alanları ile ilgili meseleleri çözüme kavuşturmak için bir araya geldiler. Bu yüksek düzeyli toplantı neredeyse bir doruk noktası anlamına geliyordu ve konu ile ilgili bir tanığın, genç bir askeri görevlinin, Velleius Paterculus'un kaydına sahip olduğumuz için şanslıyız. Taraflar, özenle hazırlanmış bir protokole uygun biçimde Fırat üzerindeki bir adada eşit maiyetlerle bir araya geldiler ve sonradan, Gaius, nehrin Parth tarafında düzenlenen bir ziyafetin davetlisi olarak, akşam yemeğini Roma tarafında yiyen krala katıldı. Burada sınırları nehirle ayrılan tanımlanmış etki alanlarıyla iki büyük imparatorluğun dostluğunu ve görelî statüsünü vurgulayan sembolleri, formülü ve resmi diplomasinin ihtişamını görüyoruz.⁶⁶

Nero'nun hakimiyet döneminde Parthia'ya karşı düzenlenen seferler, görüşme yapmaya dayalı diplomasinin iyi bir kanıtını sunmaktadır. Bu görüşmeler esnasında baş müzakereci, önemli bir Roma mağlubiyetinin ardından durumu düzelten Domitius Corbulo idi. Burada kilit noktası, her iki tarafın da ciddi bir biçimde savaş istemiyor olmasıydı.⁶⁷ Corbulo, teklifi dikkatli bir biçimde sunduktan sonra (Parth Kralı'nın kardeşi ve Armenia'nın sözde kralı) Tiridates ile bir araya geldi. Her iki tarafın yanında da 20 kişilik bir süvari grubundan oluşan refakatçiler vardı. Kral, aynı davranışı sergileyen Corbulo'yu görür görmez atından inerek görgüsünü gösterdi. Sonra iki adam el sıkıştılar. Görüşmenin ardından, Tiridates, tacını Nero'nun büstüne koymayı ve daha sonra Roma'ya giderek onu imparatorundan almayı kabul etti. Taraflar kucaklaştılar ve daha sonra iki ordu üzerine Nero'nun büstünün konulduğu bir kürsünün önünde tam bir görkemle geçit töreni yaptı. Corbulo, bir ziyafette ağırladığı ve Roma'nın askeri uygulamaları hakkındaki meraklı sorularına cevap verdiği Tiridates için bütün usulleri yerine getirdi.⁶⁸ Bu dönemde Roma diplomasisinin esası, savaş gereksiniminin olmaması, her iki tarafın da

⁶⁵ Herodian, 6.4.4-6.

⁶⁶ Velleius, 2.101; Campbell, "War and Diplomacy," ss. 222-5; Augustus'un kişisel toplantıdan kaçınması ile ilgili olarak yukarıya bkz.

⁶⁷ Campbell, "War and Diplomacy," ss. 229-32.

⁶⁸ Tacitus, *Annals* 15.29-31. Parth Kralı Vologaeses idi.

geçmişteki başarılarına sahip çıkması, barış ve düzenin herkes için uygun bir şey olmasıydı. Parthia iç sorunlarla boğuşurken, Roma her yerde barış içindeydi.

Tiridates'in tacını Nero'dan almak amacıyla Roma'ya girişi resmi bir ziyaret anlamına gelmekteydi ve diplomatik toplantılara ilişkin protokolün karmaşıklığını gösteriyordu.⁶⁹ Corbulo'ya mektup yazan Vologaeseler, Tiridates'in herhangi bir tabiyet önerisine maruz bırakılmaması, eyalet yöneticilerinin kapısında beklememesi ve kılıcını teslim etmemesi gerektiği hususunda ısrar ediyorlardı. Aslında Tiridates birkaç konuda şikâyetle bulunabilirdi. Üç bin atlıdan meydana gelen maiyeti, karısı, köleleri ve kendilerine refakat eden Romalılarla birlikte Roma'ya gidişleri dokuz ay sürdü. Yolculuk masrafları hazine tarafından karşılandı. Orada büyük bir karşılama merasimi yapıldı. Tören esnasında kralın kılıcını teslim etme konusundaki gönülsüzlüğüne (muhafız birliğinin komutanı dışındaki hiç kimse imparatorun huzuruna kılıçla çıkamazdı) bulunan resmi çözüm, kılıcın kınına mıhlanması şeklinde oldu. Her iki liderin de konuşmaları, başka bir yerde müzakere ve anlaşma yapılırken kullanılan gösterişli üsluba ve resmi tebliğlerin olağan jargonuna sahipti. Taç töreninin ardından görkemli bir ziyafet düzenlendi ve neticede Tiridates, sayısız hediye ile birlikte gideceği yere gönderildi.

Diplomatik toplantıların biçimi, fetih için fırsatlar kollayan Trajanus döneminde değişti. Diplomasi, Parth kralının yeğeni ve Armenia kralı olma heveslisi Parthamasiris ile yaptığı anlaşmada da göreceğimiz gibi, uygulandığı yerde saldırganca kullanıldı. İmparator, askerleri tarafından çembere alınan yüksek bir kürsüde oturdu. Parthamasiris, tacını Trajanus'un ayaklarının dibine bıraktı, fakat askerlerin yüksek sesle *imperator* (general) diye bağırmasından dolayı büyük bir korkuya kapılmıştı. Görüşmeler Trajanus'un çadırında sürdürülse de, İmparator, söylediği şeyleri umuma açık bir biçimde söylediği takdirde daha sonra herhangi bir biçimde bunları çarpıtmayacağı düşüncesiyle Parthamasiris'in kürsüden konuşması konusunda ısrarcı olmuştu. Bu toplantı, görüşmelerin özel olarak yapıp halka sadece görüşme sonuçlarının ilan edildiği daha önceki görüşmelerde bulunan güven ve samimiyeti açık bir biçimde zedeledi. Parthamasiris'in konuşması göstermektedir ki, o, duruma uygun bir diplomat bakışına sahipti: ortada herhangi bir askeri yenilgi yoktu; orada anlaşma için müzakerelerde bulunmak amacıyla bulunuyordu; eskiden beri uygulanan diplomasi gelenekleri vardı; onun açık bir hedefi vardı (Armenia

⁶⁹ Bkz. Campbell, "War and Diplomacy," ss. 231-2.

kralı olmak). Fakat Trajanus, Armenia'nın bir Roma eyaleti olduğunu söyleyerek tacını ona geri vermeyi reddetti. Parthamasiris, daha sonra kendisine göz kulak olmakla görevli Romalı muhafız ile yaptığı kavgada öldürüldü.⁷⁰

(5) Hediyeleşme, Roma dünyasında diplomatik ilişkinin muteber bir yönü olmaya başlamıştı.⁷¹ Hediyeler, tıpkı Parthia kralının, M.S. 70 yılında Yahudileri mağlup etmesine işaret etmek maksadıyla Titus'a altın bir taç göndermesinde olduğu gibi, bir iyi niyet göstergesiydi; Titus hediye kabul etmiş ve kralın elçilerinin onuruna bir ziyafet vermişti. Hediyeler, ayrıca diplomatik bir öneride bulunmak ya da bir anlaşmanın sona erişini işaret etmek anlamına da gelebilirdi. Hediyeleri kabul etmek, diplomatik bir yaklaşımı benimsemek ve ilerideki ilişkiler için kapı açmayı kabul etmek demektir. Öte yandan, hediyeleri kabul etmeyi ya da bu hediyeleri taşımakta olan kimseleri onurlandırmayı reddetmek, diplomatik bir uyarı ve kınamanın işareti olarak da anlaşılabilir. Örneğin, Trajanus doğuya ilerlerken, Atina'da Parth kralının barış isteyen ve hediyeler getirmiş olan elçileri ile karşılaşmış, hediyeleri kabul etmeyi ya da onlara bir cevap vermeyi reddetmişti. Bu bir savaş ilanı değildi, fakat alışıldık diplomatik kanalların açık olmadığını gösteriyordu.⁷² Bu düşüncelerin devam eden önemi, Palmyra'nın sözde yöneticisi Odenath ile onun mektubuna aşağılayarak karşılık veren ('bu kim ve efendisine mektup yazabilme cesaretini nereden alıyor?') ve gönderdiği hediyelerin nehre atılmasını emreden Parth Kralı Şapur arasındaki uygulamada görülebilir.⁷³

(6) Bu, diplomatik hakaret sorununu besler. Diplomasi yapısı daha resmi ve düzenli hale gelirken, kendi diplomatik anlamlarını elde eden bu türden sapmalar meydana geliyordu. Bu durum, genellikle hitabın biçimleriyle ilgiliydi. M.S. 1 yılında Parth Kralı (Phraataces) Parth dış politikasını anlatmak amacıyla Augustus'a bir mektup yazmıştı. Augustus ona gönderdiği cevapta Phraataces için 'kral' tabirini kullanmamış, krali unvanları bir kenara bırakmasını ve Armenia'dan çekilmesini istemişti. Augustus'a aynı şekilde cevap veren Phraataces, kendisini 'kralların kralı,' Augustus'u ise yalnızca

⁷⁰ Dio, 68.19; yukarıya bkz.; ayrıca Campbell, "War and Diplomacy," ss. 234-6.

⁷¹ M.Ö. III. yüzyılda Roma ile Ptolemaik Mısır arasındaki elçilerin gidiş gelişleri esnasında kral zengin kişisel hediyeler vermişti. Elçiler ilk başlarda bu hediyeleri hazineye devrederken, daha sonraları Senato, bu hediyelerin kendilerinde kalmasına izin verdi (Dionysius of Halicarnassus, 10.14). Bu durum, söz konusu dönemde Romalıların diplomatik nezaket açısından eksik olduklarının bir işareti olabilir. Fakat bununla birlikte, onlar gerçekten de ihtiyatlıydılar. Çünkü bireysel hediyeleri kabul etmek, diplomatik kinaye olarak yorumlanabilirdi.

⁷² Dio, 68.17.

⁷³ Peter the Patrician (C. Müller, *FHG* iv, s. 187, fr. 10).

‘Caesar’ olarak tanımladı. Öteki ülkedeki siyasi yapı ile ilgili iyi bilgi veren bu iyi organize edilmiş aşğılamalar, taraflar arasındaki memnuniyet verici anlaşma ve sözleşmelerin bozulması sonucunu doğurmamıştı.⁷⁴ Tehditleri sineye çekme gönüllülüğü, istismar ve övünmelerin önemli müzakerelerin engellenmesine neden olmaması, M.S. I. Yüzyılda Roma-Parth diplomasisinin çok yönlülüğünü gösterir.

(7) Diplomasi ile kayıt altına alınan ve takip edilen tipik pazarlık malzemesi neydi? Parthlılar’ın, M.Ö. 53 yılında Crassus’a mağlup olduklarında birkaç Roma sancağını ele geçirip birçok esir almaları, bunun Romalılara vurduğu duygusal darbeden dolayı sonraki görüşmelerde kendilerine olumlu yönde katkı sağlamıştı. Dolayısıyla, Augustus M.Ö. 20 yılında diplomasi vasıtasıyla sancakların geri alınması ve esirlerin hayatta bırakılmaları husunda başarı elde ettiğinde, bu yalnızca büyük bir diplomatik etkinlik ve kendi başına bir propaganda faaliyeti değil, aynı zamanda görüşmeler esnasında Parthlıları değerli bir müzakere unsurundan mahrum bırakmak anlamına da geliyordu.⁷⁵

Yüksek rütbeli insanlar, Romalılar tarafından olmasa da, bazen rehine olarak kullanılabilirdi. Parth kralı aile üyelerini sık sık Roma’ya gönderirdi. Augustus, diplomatik bağlamda bu duruma özel olarak göndermede bulunmuştur: “Parthia Kralı Phraates, savaşta yenildiğinden değil, çocuklarını teminat göstererek dostluğumuzun peşinde olduğundan dolayı, bütün çocuklarını ve torunlarını İtalya’ya gönderdi.”⁷⁶ Fakat bu, iki ucu keskin bir silah olabiliyordu. Phraates’in aslında çocuklarını uzaklardaki Roma’ya göndererek onların Parthia’da kendi idaresi için bir tehdit olmaktan çıkmasını sağlamak istediği iddia edilebilir.

Taht iddiacıları ya da rakip liderler desteklenerek diğer tarafa baskı da uygulanabilirdi. Bu, özellikle Rhine ve Danube (Tuna) bölgelerindeki kabile toplulukları üzerinde, ayrıca genelde pek çok taht iddiacısının ortaya çıktığı Parthia’da uygulandığında yararlı olabiliyordu. Augustus, her ikisi ile de birlikte hareket edip onlara umut vererek Parth Kralı ile rakibi Tiridates’i birbirine düşürmüş, bu kolay fikirden istifade etmişti. Tiridates, üzerlerinde kendisini “Roma’nın dostu” olarak tanıttığı sikkeler bile kestirmişti.⁷⁷ Onu Roma’nın hesabına Suriye’ye yerleştirmek, Phraates’in anlaşma yapma yönündeki

⁷⁴ Dio, 55.10.20; Pompey M.Ö. 65 yılında benzer bir hakaret ifadesini kullanmıştı (Dio, 37.6.2).

⁷⁵ Dio, 54.8.

⁷⁶ *Res Gestae* 32.

⁷⁷ Campbell, “War and Diplomacy,” s. 222.

istekliliğine katkı sağlayabilirdi. Roma'daki yüksek rütbeli münasip Parthlıların varlığı da Roma'nın Parth politikalarına müdahale etmesi için fırsatlar meydana getiriyordu.⁷⁸

Yeminler ya da en azından iyi niyetin ve diplomatik ilişkilerin⁷⁹ değerinin farkındalığı önemli olmaya devam ediyordu ve para da arada bir teşvik edici unsur olarak kullanılıyordu. Romalılar bazen diğer halklarla da anlaşma yapıyorlardı, fakat bu imparatorluğun son dönemlerine kadar hiçbir zaman belirleyici bir özellik olmadı. Romalıların diplomaside kullandıkları en büyük tehdit, güçlü bir orduya sahip olmaları ve savaşta üstünlükleriydi. M.S. II. yüzyılda, Rhine ve Tuna nehirleri boyunca kalıcı olarak yerleştirilmiş 16 lejyon vardı. Doğu eyaletlerindeki lejyonların sayısı ondu. Lejyonlar, büyük kuvvetlerle çarpışmaya hazır yüksek profilli kuvvetlerdi, ayrıca muhalifleri sindirme ve imparatorluğun dışında olup Roma'nın dostu olan topluluklara baskı uygulama amacıyla da hizmet ediyorlardı.

Sonuçlar

Yakın zamanlarda yapılan bir keşifle, Ürdün'ün güneyindeki bir kayanın yüzeyine işlenmiş muazzam bir mesajdan haberdar olduk –“Romalılar her zaman kazanır. Ben, Lauricius bunu yazdım, Zeno.”⁸⁰ Bu, Romalı'nın kibri ya da ne savaşla ne de diplomasi ile durdurulamadıkları görülen Romalıların abesliği ile ilgili hoşnutsuzca yapılmış yerel bir yorum mudur? Kuşkusuz Romalıların idareleri esnasında kendilerinden destek aldıkları yüksek tabakanın görüşleri oldukça farklıydı. Krallar ve şefler, her ne kadar askeri birliklerinin güçlü ve gaddar olduklarını bilseler de, Romalılarla diplomatik ilişki kurmanın çaba harcanmaya değer olduğunu düşünüyorlardı. Diplomasi hayatın ve Greko-

⁷⁸ M.S. 6 yılı civarında Augustus kraliyet ailesinin bir üyesini bazı Parth soyluların yaklaşımına karşılık olarak gönderdi – Tacitus, *Annals* 2.1-2.

⁷⁹ Yukarıya bkz. Augustus'un hakimiyet döneminin ilk yıllarında yazan Livy, M.S. 390 yılında Allia nehri kıyısında Gallere karşı alınan Roma yenilgisi hakkındaki kaydında çağdaş bir görüşü yansıtabilir; komşu bir topluluğa, Gallere itiraz etmek üzere üç Romalı elçilik heyetinin gönderilme girişimi, onlara karşı “ulusların yasasına karşı (*ius gentium*)” savaşa girmekle sonuçlandı; bunlar Roma tarafından cezalandırılmadılar ve bu daha sonra Roma'nın yenilme nedenlerinden biri olarak görüldü (5.36.6; 51.7). Ayrıca M.S. 49 yılında Kırım şehrinde kuşatma altında bulunan pekçok insanın teslim oluşunu, korunamayacak kadar çok oldukları ve resmen teslim olan kimselerin öldürülmesi barbarlık olacağı için Romalıların kabul etmeyişiğini hatırlayalım; onların öldürülmeleri ancak normal savaş durumunda kabul edilebilirdi; bundan dolayı saldırı devam etmek zorundaydı (Tac., *Ann.* 12.17).

⁸⁰ Şuradan alındı: D. J. Mattingly (ed.), *Dialogues in Roman Imperialism* (Portsmouth, RI, 1997), s. 185.

Romen dünyaya ait kültürün bir parçasıydı ve Roma'daki merkezi hükümet ile ilişki kurmanın bir yolunu arayan eyaletlerdeki topluluklar arasındaki dâhili ilişkiler açısından çok önemliydi. Yalnızca Parthlarla ve doğuda bulunan diğer unsurlarla olanlar değil, aynı zamanda Roma'nın yabancı halklarla olan ilişkilerinin yönetiminde diplomasinin değeri hakkında fikir veren kuzeyli kabilelerle kurulanlar da yakın diplomatik ilişkinin tanığıydı. Diplomasiye ilişkin resmi kurumların olmayışı, diplomasinin etkisiz ya da önemsiz olduğu anlamına gelmiyordu. Çünkü tutarlı ve iyi organize edilmiş gayri resmi prosedürler, aynı amaca hizmet edebiliyordu. Romalıların mütakabiliyete pek ihtiyaç duymamaları, onların diplomatik uygulamalarını önemsizleştirmiyordu.

Romalılar, başka toplulukların bazı uygulamalarını da dâhil ettikleri farklı bir diplomatik yöntem geliştirdiler ve bu yöntemle diplomatik prosedürün gelişiminde anahtar rolü üstlenen unsurların korunmasını ve yayılmasını sağladılar. Diplomasi baskın bir oligarşi ya da müzakereyi bizzat kendisinin görevlendirdiği başka kimselere bırakan güçlü bir şahsiyet tarafından kontrol edildi.⁸¹ Saygı çerçevesinde imza edilen anlaşmalar, kesin bir biçimde belirlenmiş olan koşullara dayalı olarak yapılıyor ve büyük bir dikkatle kayıt altına alınıyordu; başarılı bir diplomasi işlemi için iyi niyetin çok önemli olduğu biliniyordu. Diplomasinin iyi organize edilmiş bir bağlamı vardı. Böylece devletler için diplomasi önünde muayyen bir eşdeğerliğin mümkün olması sağlanabiliyordu. Üstünlük düşüncesinin esasları ve hediyeleşme gibi hususları karara bağlayan, değişimlerin diplomatik önem arz ettiği rutin bir prosedür örneği, etkili olabilecek aşğılamaların dikkatli bir biçimde sunulduğu özenle hazırlanmış bir protokol vardı.⁸² Ağızdan çıkan sözcüklerle elçilerle kurulan kişisel bağlantı her zaman hayatı bir öneme sahipti, fakat ilgili tarafların diplomatik bir toplantı yapması fikri nadiren gündeme geliyordu. Ayrıca, Romalılar elçileri ve müzakerecileri her zaman üst sınıfa mensup doğrudan senatoya ya da imparatora rapor verecek kimselerden seçiyorlardı. Son olarak Romalılar, yalnızca askeri amaçlar için değil, aynı zamanda diplomatik maksatlar için de hizmet eden keşif kolları ve casusların faaliyet gösterdikleri bir bilgi toplama sistemi geliştirmeye başladılar.⁸³ Kuşkusuz bu sistem tam anlamıyla gelişmemişti ve Romalılar, kesinlikle komşuları hakkında sonraki

⁸¹ Nicolson'un, prenslerin müzakerelerin dışında kalmalarının uygunluğu ile ilgili yaklaşımına dikkat edelim: *The Evolution of Diplomatic Method*, s. 43.

⁸² Nicolson, ilk kez protokol geliştiren ve karşılıklı hakaretlerde bulunanların Bizanslılar olduğunu söyleyerek hataya düşmüştür. *The Evolution of Diplomatic Method*, ss. 25-7.

⁸³ Bkz. Austin ve Rankov, *Exploratio*.

dönemlerde devletlerin bildiğinden daha az şey biliyorlardı. Fakat bu onlar için muhtemelen daha az önemliydi, çünkü ordularının teyakkuz durumuna ve üstünlüğüne güven duyuyorlardı. Bir anlamda kalıcı bir diplomasi temeli yaratmak ya da genel uluslararası eyleme dâir herhangi bir yenilikçi ilke geliştirmek için kendilerini yönlendiren bir güdüye sahip değillerdi, çünkü güç (Parthlıların karşı duramadığı) bakımından kendileri ile rekabet edebilecek ve onları etkisiz hale getirebilecek bir rakipleri ya da kendileriyle gerçek anlamda işbirliği yapabilecekleri bir eşitleri yoktu. Kuşkusuz, en azından M.S. III. yüzyıla kadar, Romalılar genelde bunaltıcı bir askeri güç kullanma seçeneğine sahiptiler ve bunu saldırgan diplomasi için kullanıp savaşarak elde edebilecekleri birşeyi gerçekleştirmek için kendi iradeleriyle diğer araçları devreye sokmaya karar veriyorlardı. Savunmacı diplomasiye, zarar görecekları bir savaşı engellemek, mağlubiyetten ya da topraklarının işgal edilmesinden kaçınmak gibi çok nadir durumlarda başvuruyorlardı. Ayrıca, Romalılar, belki de bir bakıma hiçbir topluluğu gerçek anlamda bağımsız olarak görmediğinden dolayı uyruklarına ve bağımsız halklara karşı aynı basit diplomasi yapısını uyguluyorlardı. Gerçekten de Roma diplomasinin büyük kısmının genellikle pahalı orduların gücünü heba etmeyerek ya da yıkıcı güç kullanarak emperyalist isteklere ulaşma girişimini temsil ettiği savunulabilir. “Bununla birlikte, ölümler vergi ödemeler.”⁸⁴

Belfast Queen Üniversitesi

⁸⁴ Roma'ya özgü imparatorluk kavramını tartışan P. A. Brunt tarafından incelendiği gibi. “Laus imperii,” *Roman Imperial Themes* (Oxford, 1990), s. 315.